

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(4), 289-305

First Submission: 08.11.2021

Revised Submission After Review:22.11.2021

Accepted For Publication: 07.12.2021

Available Online Since: 31.12.2021

Research Article

Perception of Gender in Nation Building Period Novels and the Place of Women in Working Life

Betül Tansel Akpınar¹ & Gül Pınar Erkem Gülboy²

Abstract

The place of women in social life and their participation rates in working existence are the fields on which intensive studies are carried out. Unfortunately, it is not possible to talk about gender equality in occupational groups and career levels deemed appropriate for women. When it comes to the source of this problem, which cannot be fully overcome, one encounters the national missions imposed on women by nationalism, the official ideology of the period, during the nation-building period. The woman image of the nationalist ideology, together with the emphasis on the concept of motherhood and family, almost equated femininity with motherhood and defined women within the boundaries of the family. The fact that we still feel the effects of the image of woman, whose foundation was laid in the nation-building period, increases the interest in the perception of gender in that period and constitutes the starting point of this article.

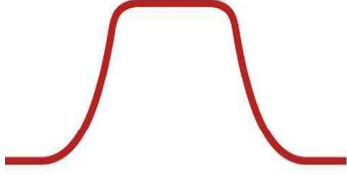
In the article, while examining the gender perception of the nation-building period, the novels of the term were used. Novels are important literary works that reflect the political, historical, economic, and socio-cultural structure of the period, the psychology of individuals, and in short, the spirit of the term. They exemplify the impact of ideologies and political decisions on the dynamics of social life.

Keywords: Nation-building, Woman, Gender, Working Life, Novel

JEL Codes: A13, B54, I29, J10, Z18

¹ Phd Student of Trakya University, betultansel@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5182-7145>

² Assoc. Prof. Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Political Sciences and International Relations, erkem@istanbul.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1360-5602>

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

JATSS, 2021; 3(4), 289-305

İlk Başvuru: 08.11.2021

Düzeltilmiş Makalenin Alınışı: 22.11.2021

Yayın İçin Kabul Tarihi:07.12.2021

Online Yayın Tarihi: 31.12.2021

Arastırma Makalesi

Ulus İnşa Dönemi Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri

Betül Tansel Akpınar¹ & Gül Pınar Erkem Gülboy²

Öz

Kadınların toplumsal yaşam içindeki yerleri ve çalışma hayatına katılım oranları, üzerinde yoğun çalışmalar yapıldığı alanlardır. Kadınlara uygun görülen meslek grupları ve kariyer basamaklarındaki mertebelerde toplumsal cinsiyet eşitliğinden söz etmek ne yazık ki mümkün değildir. Üstesinden tam anlamıyla gelinemeyen bu sorunun kaynağına inildiğinde ise ulus inşa döneminde, dönemin resmî ideolojisi milliyetçiliğin kadınlara yüklediği milli misyonlarla karşılaşmaktadır. Milliyetçi ideolojinin kadın imgesi, annelik ve aile kavramına yapılan vurgularla birlikte kadınlığı neredeyse annelikle eş görerek kadını aile sınırları içinde tanımlamıştır. Ulus inşa döneminde temeli atılan kadın imgesinin etkilerini bugün halen hissediyor olmak, ulus inşa döneminin toplumsal cinsiyet algısına olan ilgiyi arttırmakta ve bu makalenin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Makalede, ulus inşa döneminin toplumsal cinsiyet algısı incelenirken, dönem romanlarından yararlanılmıştır. Romanlar dönemin siyasi, tarihi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını, bireylerin psikolojilerini ve kısacası dönemin ruhunu yansıtan önemli edebi eserlerdir. İdeolojilerin ve siyasi kararların toplumsal hayatın dinamiklerine olan etkisini örneklendirmektedirler.

Anahtar Kelimeler: Ulus İnşası, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Çalışma Hayatı, Roman

JEL Kodlar: A13, B54, I29, J10, Z18

¹ Doktora Programı Öğrencisi, Trakya Üniversitesi, betultansel@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5182-7145>

² Doç.Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
erkem@istanbul.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1360-5602>

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte yalnızca siyasi yapılarda sınırlı kalmayan ve aynı zamanda sosyal hayatın derinliklerine kadar her alanda hissedilen geniş çaplı bir ulus inşa sürecine girilmiştir. İmparatorluk bünyesinde yaşarken kendilerini Osmanlı ve Müslüman olarak ifade eden ve kozmopolit siyasi yapı içinde diğer milletlerden dini kimlikleri ile ayrılan bireyler artık yeni ulus kimlikleri üzerinden tanımlandıkları bir değişim ve dönüşüm sürecine dahil edilmişlerdir. Siyasi ve sosyal yaşamın tümünde etkisini hissettiren ve dönemin genel çerçevesini çizen, belirleyen ideoloji ise milliyetçiliktir. Dolayısıyla, ulus inşa dönemi üzerine yapılacak hemen her türlü alandaki çalışmaların kuramsal altyapısını oluşturan milliyetçi ideoloji olmaktadır. Dönemin toplumsal cinsiyet algısını belirleyen de yine milliyetçilik olmuştur.

Toplumsal cinsiyet kavramı, ulus inşa döneminden çok daha sonra literatürde yer almaya başladığından, bu makalede toplumsal cinsiyet kavramı yerine kadın ve erkek kategorileri kullanılmıştır. Makalede, daha ziyade ulus inşa döneminde kadınların yaşamında meydana gelen değişimlere dikkat çekmek ve bugün halen üzerine çalışılan cinsiyet eşitsizliğine temel oluşturan noktalara değinmek amacıyla kadınların toplumsal yapıdaki yeri üzerinde durulmuş olup; dönemin erkeklik tanımına kısaca yer verilmiştir.

Makale, üç başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıkta, toplumsal cinsiyet kavramına kısa bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde, ulus inşa döneminde, dönemin resmî ideolojisi olan milliyetçiliğin kadın imgesi, dönem romanlarından yararlanılarak tanımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise ulus inşa döneminde kadınların çalışma hayatındaki yeri yine dönem romanları üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde, dönemin kadın imgesi tanımlanırken, üçüncü bölümde üzerinde durulacak olan çalışma hayatına zemin hazırlamak amacıyla daha ziyade bu kavramla ilişkili olan eğitim, aile ve annelik gibi olgular ele alınmıştır. Ulus inşa döneminin toplumsal cinsiyet algısı incelenirken, romanların tercih edilmesindeki sebepten, romanlarının işledikleri dönemi yalnızca siyasi ve tarihi açıdan değil, toplumsal yaşamın her yönüyle yansıtarak örnekler sunmasıdır.

Bu çalışmayla ulus inşası döneminde, milliyetçiliğin kadına bakışının toplumsal cinsiyet temelli bir analizi yapılmaya çalışılacaktır. Romanlar üzerinden yapılacak örnek çalışma, dönemin gerçekliğine dokunabilmek ve teoriyi pratikte inceleyebilmek adına bir araştırma alanı sunacaktır.

2. Toplumsal Cinsiyet Kavramı

Cinsiyet kavramı, biyolojik bir yaklaşımla tanımlanırken; toplumsal cinsiyet kavramı verili olan biyolojik cinsiyetin üzerine toplum tarafından inşa edilen kurgusal bir anlama sahiptir. Dolayısıyla, doğumla gelen biyolojik cinsiyet değişmezken; sosyolojik ve kültürel değerlerle belirlenen toplumsal cinsiyet kavramının içeriği toplumdan topluma, kültürden kültüre ve hatta aynı toplumsal yapı içerisinde farklı tarihsel süreçlerde farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Bu durumda biyolojik cinsiyetin, doğal olana işaret ettiğini söylerken; toplumsal cinsiyet kavramının ise tamamıyla insan icadı olduğunu belirtmek kaçınılmazdır (Saraç, 2013: 27). Biyolojik özelliklerin temel alınarak anlamlandırıldığı toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetin aksine çok daha karmaşık, geniş ve değişken niteliklerle bezenmektedir.

Ancak, toplumsal cinsiyet kavramının salt biyolojik cinsiyetin doğrudan bir sonucu olduğunu dile getirmek ve toplumsal cinsiyetin, verili bir biyolojik cinsiyetin üzerine kültürel anlam yüklemek olarak anlaşılması da son derece hatalı bir yaklaşımdır (Butler, 2014: 52). Çünkü, aynı biyolojik özelliklere sahip olan ancak farklı kültürler içerisinde yaşayan

bireylerden beklenen toplumsal nitelikler çok farklı olabileceği gibi kimi zaman zıt yönlerde de olabilmektedir (Bingöl, 2014: 109). Bireylere yüklenen toplumsal ve cinsiyetçi rollerde, sorumluluklarda ve yine bireylerin tutum ve davranışlarının toplumsal normlara uygunluğunun denetlenmesinde belirleyici olan kültürel değerlerdir. Toplumun her üyesinden beklenen, toplumsal cinsiyet rolüne uygun tutum ve davranışlar içerisinde bulunmasıdır.

Bireylerin, söz konusu olan cinsiyetçi tutum ve davranışlara karşı olan sorumluluğu ise neredeyse anne karnındayken tanımlanmaktadır. Bireyin doğumuyla birlikte gerek aile içindeki yaşantısında gerekse eğitim hayatında ve sosyal çevresinde cinsiyetçi rol ve görevler her zaman karşısına çıkmaktadır (Saraç, 2013: 27). Çoğu zaman bireyler, yalnızca biyolojik cinsiyetlerinin farkındadırlar. Toplum tarafından kendilerine yüklenen cinsiyetçi sorumlulukların doğumla gelen biyolojik cinsiyetlerinin bir sonucu olduklarını düşünmektedirler (Kocaer, 2006: 97). Sosyal yaşamda, aile ilişkilerinde, aile içi görev paylaşımında, kadın-erkek ilişkilerinde, iş hayatında, seçilen meslek gruplarında, konuşma ve üslupta, giyimde, spor faaliyetlerinde, eğitim hayatında ve toplumsal hayatında daha birçok alanında var olan cinsiyetçi yaklaşım öğrenilmiş olandır. Bireyler dünyaya gelmeden önce, gelecekleri toplumsal normlarla tasarlanmaktadır. Bireylerin çocukluk yıllarından itibaren içinde buldukları her türlü sosyal gruplarda, benzer nitelikler ve beklentilerle karşılaşmaları ise üyesi oldukları toplumun kültürel değerlerini çoğu zaman sorgulamadan kabul etmelerine ve bu bakış açısının nesilden nesile aktarılmasına sebep olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramının ortaya çıkışında ise Simon de Beauvoir'ın ünlü sözü "kadın doğulmaz, kadın olunur" bir mihenk taşı olarak görülmektedir (Direk, 2009: 12). Henüz farklı cinsel yönelimlerin tartışılmaya başlanmadığı dönemlerde, kadın ve erkek cinsi üzerinden yürütülen cinsiyetçi çalışmalarda, ezilen kadın cinsini tanımlarken de Beauvoir, uygarlık, tarih ve kültür gibi olgulara dikkat çekmiştir. Cinsiyete dayalı rol ve görevlerin inşa edildiğini ileri süren yazar, bireylerin dünyaya gelirken biyolojik cinsiyetleri üzerinden anlamlandırıldığını belirterek çağını aşan yorumlarıyla günümüz çalışmalarına ışık tutmuştur (Direk, 2009: 12). Bugün halen tam anlamıyla üstesinden gelemediğimiz sorunun, kadınların tarih boyunca ikinci cins olarak erkek cinsinin gerisinde tutulmasının sebebini, erkekler ve kadınlar arasında var olan biyolojik farklılıklardan ziyade, toplumlar ve uygarlıklar tarafından kurgulanan kadınlık ve erkeklik tanımlamalarından kaynaklandığını yıllar önce savunmuştur (de Beauvoir, 1980).

Akademik çalışmalarda, cinsiyet kavramının yerine toplumsal cinsiyet kavramının kullanılmasında, de Beauvoir'ın çalışmaları kadar etkili olan bir diğer nokta ise "biyoloji kaderdir" algısıdır (Butler, 2014: 50). Bu yaklaşım, sınırları çizilmiş olan cinsiyetçi yaklaşımı vazgeçilmez ve kaçınılmaz kılmaktadır. Oysa ki yukarıda da değinildiği üzere, toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetin aksine bireylerin içindeki yaşadıkları toplumun değerleri ve tarihsel süreçlerin etkisi altında şekillenmektedir. Biyolojik cinsiyetle açıklanamayan toplumsal cinsiyet aslında siyasetle, sosyal sınıflarla, üretim biçimleriyle ve ataerkil düzenle ilişkili bir kavramdır (Öngen, 2013: 2-3).

Toplumsal cinsiyet kavramı en temelde bireylerin deneyimleri, yaşam şekilleri ve gündelik pratikleri üzerinde değerlendirilmektedir. Bir örnek üzerinden bakılacak olursa, aile içi görev paylaşımında kadınların çocukların bakımları ve eğitimlerinden, erkeklerinse evin ekonomisinden sorumlu tutulmaları cinsiyetçi yaklaşıma işaret etmektedir (Brenner, 2012: 71). Sanayi devrimi gibi ekonomik ve sosyo-politik dönüşümlere neden olan tarihsel gelişmeler, özel alan ile kamusal alan ayrımındaki cinsiyetçi bakışı sorgulamaya dönük yaşam standartlarına kapı aralamış olsa da söz konusu ayrımında halen eşitsiz bir yapının devam ettiğini söylemek mümkündür (Donovan, 1997: 19,62). Çünkü kadınların en temelde anne ve eş olarak kabul edilmeleri, onların evlerine ve ailelerine bağımlı, içedönük bir yaşam sürmeleri yüzyılları kapsayan tarihsel süreçte varlığını koruyan evrensel bir konudur. Bu noktada, biyolojik

faktörler üzerinden inşa edilen cinsiyetçi yaklaşım, kadınlık ve erkeklik olgularını belirli kalıplar üzerinde sınırlandırmaktadır. Ancak, kadınlığı anneliğe indirgeyen doğurganlık özelliği evrensel bir kadınlık tanımının ortaya çıkmasında belirleyici olsa da her toplumun kendine özgü kültürel ve dini normları kadınlık ve annelik olgusunu zaman zaman ve toplumdaki topluma farklılaştırmaktadır. Bu aşamada ise toplumların buldukları coğrafi yapıların ve inanç sistemlerinin etkisinden söz edilmektedir.

Kadınların doğurganlık özelliği ve annelik olgusu her ne kadar tarihin farklı aşamalarında ve farklı kültürel yapılar içinde farklı nitelikler kazanmış olsa da söz konusu bu biyolojik faktör kadınların yaşamlarında önemli bir etkidir. Çocuklarının, soylarının ve uluslarının geleceğinden sorumlu tutularak ev içi güvenli alana sıkıştırılan kadınlar, canlılar sınıflandırmasında insan cinsini neredeyse erkeklerle eşit gören yanlış anlayışın etkisiyle sanki erkek cinsinin bir alt türü olarak algılanagelmiştir. Bu durum, uzun yıllar tarihi erkek cinsinin insanlığı üzerinden tanımlamaya sevk etmiştir. Nüfus sayımlarında sadece erkeklerin sayılması, bu konuya verilebilecek iyi bir örnektir. İşte bu noktada, kadınların tarihin dışında tutulmalarında kadınların eğitimden yoksun bırakılmaları kilit bir önem taşımaktadır (Çakır, 2013: 39-44). Bu amaçla, feminist tarihçiler yazın dilinde, 1980’li yıllardan itibaren yapmış oldukları çalışmalarda “kadın” kategorisi yerine “toplumsal cinsiyet” kavramını kullanmaya özen göstermiştir. Bilgi üretim sürecinde, dile hâkim olan cinsiyetçi yaklaşımı ortadan kaldırmak düşünce sistemlerini de etkilemektedir (Berktay, 2015: 27-29). Yazılı kaynaklarda veya sözlü iletişimde dile yerleşecek olan cinsiyetsiz ve eşitlikçi yaklaşım, eğitim yoluyla nesilden nesile aktararak daha adil bir insanlık kurmak adına önem taşıyacaktır.

Toplumsal cinsiyet kavramının kullanılmasındaki bir diğer önemli nokta ise; insanlığı yalnızca kadın ve erkek cinsleri üzerinden eksik bir tanımlamadan kurtararak farklı cinsel yönelimi olan bireyleri de içine alan geniş bir anlama sahip olmasıdır. Yakın tarihe kadar varlıkları reddedilen bireyler, postmodernistlerin ve üçüncü dalga feministlerin toplumsal cinsiyet olgusuna yapmış olduğu vurguyla toplumda görünür kılınmaya başlamışlardır.

Sonuç olarak, cinsiyetçi rol ve görevlerin belirlenmesinde baz alınan biyolojik faktör toplumsal, kültürel, dini, siyasi, coğrafi, ekonomik ve tarihi koşullarla etkileşim içine girerek kalıplaşmış yargıların oluşmasına temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla her toplumun kendine özgü dinamikleri bulunmakta ve cinsiyetçi yaklaşımlar farklı sosyal gruplarda ve zamanlarda değişiklik gösterebilmektedir. Cinsiyetçi rol ve görevlerin belirlenmesinde ve topluma temel oluşturması noktasında ise ulusal inşa dönemleri birer dönüm noktasıdır. Ulusal kimliğin inşa edildiği bu dönemlerde, siyasi alan başta olmak üzere toplumsal hayatın her alanına nüfuz eden milliyetçi ideoloji, bireylerin toplum içindeki yerlerini de belirlemektedir.

3. Ulus İnşa Dönemi Romanlarında Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kadın İmgesi

Ulus inşa döneminde, toplumsal cinsiyet olgusu ve kadınlık imgesi üzerine değerlendirmelerin yapılacağı bu bölümde, toplumsal cinsiyet kavramının 1980’li yıllar itibarıyla literatürde incelemeye alındığı göz önüne alındığında, toplumsal cinsiyet kavramı yerine kadınlık ve erkeklik ifadelerinin kullanılması olağandır. Söz konusu dönem, savaştan yeni çıkmış ve hali hazırda dünyada savaşların devam ettiği bir sürece işaret etmektedir. Militarizmin hayatın her alanında hissedildiği ulus inşa döneminde, askerlik ve ordu kurumunun önemi tartışma götürmez bir yere sahiptir. Sadece erkeklerin askerlik yapabildiği ve ordu bünyesinde çalışabildiği göz önünde bulundurulduğunda, erkekler toplumun birincil vatandaşları olarak görülürken; kadınlar, erkeklerin yardımcıları ve destekçileri olarak toplumun ikincil vatandaşları olarak kalmışlardır.

Bu koşullar altında, kadınların toplumsal değerini arttırsa annelik olgusu olmuştur. İnşa edilmekte olan ulusun nüfusunun artması ve gelecek nesillerin sağlıklı, eğitilmiş, vatan ve millet sevgisi ile yetişmelerinden kadınlar sorumlu tutulmuşlardır. Kadınlara, geçmiş ve gelecek arasında bir köprü görevi görecekları milli bir misyon yüklenmiştir. Arzulanan gelecek nesillerin yetiştirilebilmesi ve bir taraftan da örnek alınan Batı medeniyetleri seviyesine çıkılabilmesi için de kadın eğitime son derece önem verilmiştir. Çünkü inşa edilmekte olan yeni ulus kimliğinde, geçmişten gelen kültürel değerlerin korunması istenirken diğer taraftan da Batılı ulusların gerek askeri ve gerekse sosyo-politik alanlardaki başarıları örnek alınmıştır.

Toplumsal açıdan bakıldığında, ulus inşa döneminde meydana gelen değişim ve dönüşümlerden en fazla etkilenenler kadınlar olmuştur. Cumhuriyet reformlarıyla eğitim ve çalışma hayatın olmak üzere bir dizi temel haklarını yasal düzlemde kazanan Türk kadını, bir taraftan modernlik olgusu ile tanışırken diğer taraftan da gelenekseli korumakla sorumlu tutulmuştur. Kurgulanmakta olan yeni ulus kimliğine uygun yeni bir kadınlık modeli inşa edilirken kadınlar kamusal alanda yer alabilme ve özgürleşme yolunda büyük adımlar atabilme fırsatını yakalamışlardır. Bu durumu Falih Rıfkı Atay, Zeytinadağı adlı eserinde şu cümle ile ifade etmektedir: “Üsküdar’dan entariyi kaldırmak, Merkez Kumandanlığı koğuşunda kadın döndürmek, yahut sokakta aynı arabaya binen kadın ve erkeklerden karı-koca vesikası sormamak, hemen hemen devrimcilik gibi ileri davranışlardı.” (Atay, 2004: 29). Kadınların evlerinin dışına çıkabilmesi ve kamusal alana dahil olması, günün koşullarında son derece büyük adımlar olarak görülmüştür.

Ancak alışık olunmayan bu sosyal yapıda, kadınların kamusal alanda yer almaya başlaması ise erkekler nezdinde korku, endişe ve kaygı gibi olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Berktaş, 2015: 151). Dönemin eğitilmiş ve modern erkekleri Batı karşısında ulusu en iyi şekilde temsil edecek modern, eğitilmiş ve hemen her konuda konuşup tartışabileceği, dertleşebileceği kadınlara ihtiyaç duyarken, bir yandan da ulusal değerleri gelecek kuşaklara aktaracak anneler olarak tanımlamıştır kadınları. Modernlik ve geleneksellik arasında bırakılan ve erkekler tarafından arzulanan, tasarlanan yeni kadınlık modeli, dönemin kadınlarını bir muamma içinde bıraktığı gibi omuzlarına binen yükleri arttırmıştır.

Ulus inşa döneminde meydana gelen köklü değişim ve dönüşümler ile başlayan süreçte başta erkekler tarafından hissedilen endişe ve kaygılar, erkek yazarların kaleme aldıkları romanlarda, kadınların milli duygularını yitirecekleri, annelik görevini ve ailelerine karşı sorumluluklarını yeterince yerine getiremeyecekleri ve ailelerinin dağılmasına sebebiyet verecekleri gibi çeşitli şekillerde görülmektedir. Ancak, Halide Edip gibi feminist yazarların kaleminde söz konusu bu endişeler bir anlamda “erkek bencilliği” olarak ifade edilerek kadınların önünde birer tehdit olarak ele alınmış ve değerlendirilmiştir (Berktaş, 2015: 196). Dönemin resmî ideolojisi olan milliyetçilik, milleti geniş bir aile olarak görmektedir (Kancı, 2015: 83). Milliyetçiliğin primordiyalist anlayışıyla milletin aile olarak görülmesi ulus inşa süreçlerinde sık rastlanan bir durumdur. Ailelerin milleti simgeliyor olması ve kadınların da ailelerin korunmasından sorumlu tutulması, kadınlara ulusun geleceğinde kilit bir görev vermektedir. Bu sebeple, milliyetçiliğin toplumsal cinsiyet rejimi ile yakından ilgili bir ideoloji olduğunu söylemek mümkündür. Geleneksel etikte var olan ve kadınların zayıf varlıklar olduğuna duyulan yanlış inanç, eğitim alan ve kamusal alanda yer edinen kadınların geleneksel ve temel değerleri yitireceği, Batılılaşma olarak görülen modernleşmeyi yalnızca şeklen uygulayacakları yönünde bir algıyı meydana getirmiştir.

Ulus inşa döneminde, inşa edilen kadınlık imgesine dair yapılacak araştırmalarda ise romanların özel bir yeri bulunmaktadır. Ulus inşa döneminde romanlar, dönemin hâkim ideolojisi olan milliyetçiliğin filizlendiği edebi araçlar olmuştur (Türkeş, 2017: 811). İnşa edilmek istenen ulusal kimliğin ifade edilmesi ve topluma örnek olacak şekilde sunulmasında

romanların göz ardı edilemez bir önemi bulunmaktadır (Aktaş, 1998: 2890). Romanların ulusal inşa sürecinde yeni ulus kimliğinin topluma yerleştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilmesindeki etken ise dönem içinde eğitime seferberliğine girilmesi ve artan okuma yazma oranıdır (Yalçın, 1998: 2912). Gellner'in vurguladığı gibi eğitim kitlelere milliyetçiliğin aşılmasında en önemli araçlardandır ve romanlar da Anderson'ın Hayali Cemaatler kitabında derinlemesine incelediği gibi kitlelerin millet olarak organize olmasında büyük etkiye sahiptir (Gellner, 2006; Anderson, 2017). Roman karakterleriyle topluma ideal davranış şekilleri ve ortak hissiyatın gelişmesi konularında örnek oluşturulmuştur. Ulusal inşa dönemi romanlarında, kadın imgesinin işlenişi ve geçirdiği değişimler ise ulusun geçirdiği siyasi ve sosyal değişimlerle paralel bir çizgide ele alınmıştır (Gülendam, 2006: 357).

Dönemin roman yazarları incelendiğinde ise kadın yazarlar ve erkek yazarlar arasındaki ayrım hemen göze çarpmaktadır. Kadın yazarların kadın-erkek eşitliğine dikkat çektiği gözlemlenirken; erkek yazarların daha çok kadınları anne ve eş olarak tasvir ettiklerini görmek mümkündür. Erkek yazarlarda görülen bu yaklaşım, kadınları toplum içinde birer silüet olarak görmelerinin etkisiyle ortaya çıkan bir durumdur (Bayram, 2011). Örneğin Peyami Safa'nın romanlarında, kurgulanan yeni kadın modeli, erkeklerin karşı konulamaz doğal ve tensel isteklerine hitap eden kötü kadınlar olarak tasvir edilmiştir (Ülken, 2015: 666). Dönemin romancıları arasında cinsiyetçi ayrıma dikkat çeken ve kadınların arka planda kalmasını eleştiren yazarlar arasında ise Halide Edip Adıvar, Şukufe Nihal ve Nezihe Muhittin gibi isimler öne çıkmaktadır.

Ancak dönemin siyasi koşullarının etkisiyle, milliyetçi ideolojinin yansıması dönem romanlarında da görülmektedir. Söz konusu vatan olduğunda, Halide Edip Adıvar gibi yazarlar da erkek karakterler kadar kadın karakterlerini de milliyetçi çizgide işlemiştir. Kadınlar ve erkekler arasında milliyetçi bir yoldaşlık görmek mümkündür (Erkol, 2011: 149-150). Dönemin kadın imgesi, romanlarda kısaca, milliyetçi, özgürleşmiş ama iffetli olmak üzerinde temellendirilmiştir (Kandiyoti, 2011: 150). İnkılaplarla temel haklarını kazanan kadınların kurtuluşu ile milletin kurtuluşu bir anlamda eş değer görülmüştür (Yıldırım vd., 2015: 321).

Eğitim konusunda ise; kadın yazarlar kadar erkek yazarlar da kadınların eğitim almasını destekleyen eserler kaleme alırken; çalışma hayatı söz konusu olduğunda erkek yazarların bu konuya çok da eğilmedikleri aşikardır. Oysa ki kadın yazarlar, romanlarındaki kadın karakterleri, kamusal alanda çeşitli meslek gruplarında tasvir ederek kadınları çalışmaya yönelik cesaretlendirmişlerdir.

Kadınların iş hayatında aktif olması ve kamusal hayatta yer almalarına karşı endişe sahibi olan yazarlardan Peyami Safa, kadınların beğenilmeye karşı düşkün olmaları sebebiyle münevver olamayacaklarını ve erkeklere denk bir seviyeye ulaşamayacaklarını düşünmektedir. Yazarın gözünde kadın-erkek eşitliği, fırsat eşitliğinden ziyade aynılık anlamı taşımaktadır (Berktaş, 2015: 162). Yazar, bir Tereddüdün Romanı isimli eserinde ise kadın karakterini şöyle tasvir etmektedir: "Sonra büyük bir ev, geniş bir taşlık, bir oda kapısı önüne koşarak gelmiş gibi telaşlı duran ve gözlerinden başka vücudunun hiçbir parçası görünmediği halde, bakışlarının içinde hayret ve masumiyetten bir genç kız olduğu anlaşılan beyaz bir gölge, sonra büyük bir masa, kalabalıklar, beyaz gömlekli bir adam..." (Safa, 2011: 63). Geleneksel anlayışı savunan yazar, kadın karakterini betimlerken temizliği simgeleyen beyaz rengi ve masumiyet sıfatını birer metafor olarak kullanmaktadır. Milliyetçilik çalışmalarının ve etno-sembolizmin önemli temsilcilerinden Smith'in çalışmaları göz önünde bulundurulduğunda, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurabilmek adına simgelerin önemi hatırlanacaktır. Semboller, simgeler, alışkanlıklar sahip olunan değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasını ve kültürün devamlılığını sağlaması noktasında son derece önemli araçlardır. Gelecek kuşaklara aktarılacak edebi eserler olan romanlarda kullanılan metaforlar da okuyucuların zihnin yer ederek, bir

takım kültürel değerlerin taşınmasını sağlayacaktır. Bu noktada, bugün halen gelinliklerde beyaz rengin kullanılması akıllarda soru işareti bırakmaktadır.

Peyami Safa, arzuladığı kadınlık modelini Canan isimli romanında biraz daha detaylı bir şekilde belirtmektedir: “Üç türlü kadın vardır: Avam kadını, orta halli kadın, asri kadın. Avam kadını aç kalmazsa kocasını sever, aldatılmazsa aldatmaz. Bunlar mazinin kadınlarıdır. Orta halli kadın, sadıktır. Aç kalsa da kocasını sever. Aldatılsa da aldatmaz, çok sabırlıdır, aşkı uzun sürer fakat bir kere de kızarsa en fena şeyi derhal yapar, derhal sükût eder ve hünersiz, abdal bir fahişe olur. Bunlar hain kadınlarıdır. Asri kadın, zekidir. Kendi zevkini her şeye ve herkese tercih eder. Mutlaka aldatmak ister, çünkü aile sitemini gülünç bulur ve bu sistemin günün birinde iflas edeceğini bilir. Bunlar istikbalin kadınlarıdır.” (Safa, 2012: 164). Safa'nın en büyük kaygısı, inkılaplar girişilen modernleşme sürecinde, kadınların serbest bir yaşam sürmeye başlamalarıyla “kötü yola” meyledecek olmalarıdır. Kadınların kendi ayakları üzerinde durması, eşlerine ya da ailelerine bağımlı olmamaları, bireysel arzularının peşinde olmaları, anne olmayı ya da aile kurmayı tercih etmemeleri kötü bir gidişatı ifade etmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere, ailelerin milleti temsil ettiği ve ailenin sorumluluğunun kadında görüldüğü ulus inşa döneminde, kadınların ev sınırları dışındaki her türlü faaliyetleri endişe kaynağı olabilmektedir. Çalışan ve kamusal yaşamda faal olan kadınların, eşleri, çocukları ve evleri ile daha az ilgilenecekleri, ailelerinin dağılmasına sebebiyet vererek aslında ulusun dağılmasına neden olacakları düşünülmektedir.

Benzer bir şekilde, Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Ankara başlıklı romanında Selma karakteri üzerinden, memleket meselesinin fedakârlık gerektirdiğini ve bireysel arzuların peşinden gitmenin milli davadan uzaklaştıracağını işlemektedir. Yazar Selma isimli karakteri için şu cümleleri dile getirmektedir: “İyi bir tahsil görmüş olmasına ve fikir davalarını çok iyi anlayabilecek bir seviyede bulunmasına rağmen memleket işlerine karışmak emeli gönlünden hiç geçmemişti. O, bu vazifeyi, yaşını başını almış ve hayatta artık kendisi için yapacak bir şeyi kalmamış hanımlara bırakıyordu.” (Karaosmanoğlu, 2011: 18). Selma, eğitilmiş bir kadın olarak memleket meselesi için çalışabilecek ve fikir beyan edebilecek seviyede olmasına rağmen, arzuladığı yaşam uğruna memleket meselelerini kendinden yaşça büyük kadınlara bırakmaktadır.

Karaosmanoğlu, Ankara başlıklı romanında kurgusunu üç ayrı bölümde tasarlamıştır. Romanın başkarakteri Selma, her dönemde hayatına farklı bir erkekle devam etmektedir (Naci, 1981: 203). Romanın birinci bölümü Sakarya Savaşı'ndan önceki yılları, ikinci bölümü Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan Erken Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını ve üçüncü bölümü ise Cumhuriyet'in ilerleyen yıllarında yazarın hayal ettiği Türkiye'yi Ankara özelinde anlatmaktadır. Safa gibi metafor kullanmayı tercih eden Karaosmanoğlu, Selma'nın yazgısı ve yaşamı üzerinden aslında Ankara'nın ve hatta memleketin yazgısını değerlendirmektedir (Gazel, 2006: 159). Selma, roman boyunca Halide Edip Adıvar gibi feminist yazarların romanlarında tasvir edilen modern ve güçlü kadın modelinden oldukça uzak bir şekilde erkeğinin yanında yer alan destekçi, yardımcı rolünde betimlenmektedir (Yıldırım vd., 2015: 310). Selma'nın aşkları ve tercihleri, memleketin gidişatına paralel bir çizgide ilerlemektedir. Romanın üç döneminde de Selma'nın birlikte olduğu erkekler değişmektedir. Ailenin ve ulusun geleceğinde kritik rol atfedilen kadınlar, Selma karakterinde net bir biçimde karakterize edilmiştir. Selma, memleket davasından uzaklaştıkça, ulus zor durumda kalırken; Selma asker olan eşiyse milli davaya kendisini adadıkça işler yoluna girmeye başlamıştır.

Kadının bir taraftan ulusun gidişatından ve geleceğin sorumlu tutulduğu kritik bir önemi vurgulanırken; diğer taraftan kamusal alandan uzak tutularak endişe kaynağı olarak görülmesi ve korunmaya muhtaç zayıf varlıklar olarak görülmesi dönem içinde kadınların arada kalmasına neden olmuştur. Eğitilmiş ve modern olması arzulanan, çalışma hakları yasal güvence altına

alınan kadınlar, kamusal yaşamda görünür kılındıkça toplumdaki endişe artmıştır. Kadının aldığı eğitimler ve kamudaki başarılarından ziyade ev işlerindeki başarısı ve anneliği takdire layık görülmüştür. Anneliğin, ulus inşa döneminde ulvileştirilmesi, kadınların evleri ile sınırlandırmıştır.

Dönem romanlarında, söz konusu milli dava ya da annelik olduğunda dönemin feminist kadın yazarları da son derece hassas bir tutum içinde olmuşlardır. Örneğin Ateş Böcekleri başlıklı eserinde kadın karakteri Hacer'i hukuk fakültesinden birincilikle mezun eden Nezihe Muhiddin, Hacer'in ilk davasında insanların kadın hukukçunun başarısına karşı olan taktirini biraz da Türk gençliğinin başarısı olarak tasvir etmiştir. Kadınların attıkları başarılı adımlarda uluslarına karşı faydalı olma düşüncesini görmek de mümkündür. Bu nedenle, yazarın eserlerinde feminizm ve milliyetçiliğin iç içe geçtiğini dile getirmek yerinde olacaktır (Sirman, 2006: Xviii). Ancak, kadın karakterini hukuk fakültesinden dereceyle mezun olurken anlatan yazar, erkek karakterini de edebiyat fakültesinden mezun ederek ilgi çekici bir hikâye de sunmaktadır. Dönem romanları incelendiğinde hukuk ve politika gibi alanlar daha çok erkeklerin faaliyet gösterdiği, edebiyat da kadınların serbest zaman etkinliklerinde sıkça işlenen bir alanlardır. Muhittin, alışılan cinsiyetçi yakıştırmanın dışına çıkarak feminist yönünü de net bir biçimde ortaya koymaktadır.

Kadınların eğitim hayatı romanlarda, çalışma hayatına oranla daha yoğun işlenmiştir. Dönem içinde kadın eğitime gösterilen ilgi gerek annelik görevinin daha iyi icra edilebilmesi gerekse ulusun çıkarlarına daha iyi hizmet edebilmek için çeşitli amaçlarla temellendirilmiştir. Nezihe Muhittin gibi Halide Edip Adivar da feministliği kadar milliyetçi kimliğiyle ön plana çıkan bir yazar olarak eğitilmiş kadınların memleket meselelerine ilgi göstermeleri gerektiği üzerinde durmuştur. Yazar, Handan başlıklı romanında başkarakter Handan hakkında şu sözleri dile getirmektedir: "...Kendisince pek nazari bulduğu bu şeylerle uğraşmamı anlamıyor. Çarkları artık kirden, ihmalden ve kan pıhtılarından dönmek istemeyen ve belki bir gün zordan kırılacak olan bu memleketin makinesini görmüyor. Kendisi yeşil ve sessiz yuvasının dışında bir şey bilmek istemiyor. Anaları, büyük anaları gibi burada sessizce yaşayıp ölüren çevresinde bütün bir ırkın, bütün bir mülkün döküldüğünü, sefaletten, her fena ve çaresiz dertten döküldüğünü duymuyor bile! Bilmem neden bunun aksini istiyorum, ben de? Onu hangi kadın bilecekti? Yalnız bu öğrenimleri ciddi olan kızların bu noktada daha canlı, daha söz anlatılır olacağını ummuştum. Güya Handan bir vatansevermiş..." (Adivar, 1977: 25-26). Handan, dönemin eğitilmiş, modern ve güçlü kadını temsil etmektedir. Aldığı eğitimlerle ulusal davada yer almaya çalışmış ve ulusu adına faydalı olabilmek için kendini geliştirmeye özen göstermiştir. Ancak, Handan hayatının ilerleyen dönemlerinde bireysel arzularının peşinden giderek kuzeninin eşine âşık olmuştur. Kendi mutluluğunu düşünmeye başlamıştır. Üstelik Handan, anne olmaya karşı isteksiz bir kadındır. Handan'ın bu tavrı, dönemin milliyetçi ruhuyla uyuşmamaktadır. Handan, romanın sonunda hastalanarak hayata veda etmektedir. Handan'ın hazin sonu romanda hak edilmiş bir ceza gibi anlatılmaktadır.

Adivar'ın annelik olgusuna karşı olan hassasiyetini bir diğer eseri Kubbede Kalan Hoş Sada'da görmek mümkündür: "Kadının sayısız vazifesi var. Başlıcası kızlarını adamakıllı yetiştirmek". (Adivar, 1991: 234). Yazar, burada kadınların en önemli görevlerinin annelik olduğunun altını çizerek dönemin milliyetçi kadınlık tanımının çok da dışına çıkmadığını göstermektedir. Üstelik "adamakıllı" kelimesini kullanması, henüz dilde feminist bilincin tam anlamıyla gerçekleşmediğini göstermektedir. Adivar, her ne kadar feminist bir yazar olsa da ulusal inşa dönemin kutsallaştırılan annelik kurumuna karşı hassasiyetini korumaktadır. Burada belirtmek gerekir ki; dönem romanlarının çoğunda, annelik ve aile olgusuna ya da milli davaya karşı tutum sergileyen karakterler, romanın sonunda hastalık ve ölüm gibi bir nevi cezalarla işlenmektedirler.

Ulusal inşa döneminde kadınların eğitim imkanından yararlanmaları, çalışabilmeleri ve kamusal hayatta yer edinebilmeleri açısından da kilit bir öneme sahiptir. Ancak kamusal alanda yer almaları ve görünür kılınmaya başlamalarıyla beraber birer “süs objesine” dönüşebilecekleri endişesi de romanlarda sıkça işlenen bir konudur. Peyami Safa, Fatih-Harbiye başlıklı romanında şu sözleriyle kadınların modernliği yanlış anladıklarını ve gösterişe olan düşkünlüklerini anlatmaktadır: “... bizde medeniyet fikri, bir kültür meselesi olarak anlaşılmaz. Hele kadınlar bunu bir fantezinin hududu içinde görüyorlar”. (Safa, 2011: 90). Kadınların, modern sayılan uğraşları içselleştirerek değil şeklen takip ettikleri vurgulanır; “Medeniyet kadının gözlerine hitap eder. Kadınların çoğu ellerinin zarif bir hareketi için piyano çalarlar ve musiki onlar için güzel bir pozisyondan ibarettir.” (Safa, 2011: 110). Kılık kıyafet kanunu ile gelen değişikliklerle birlikte, Batı medeniyetlerini salt giyim kuşam açısından örnek alan kadınların süse olan düşkünlüklerini Şukufe Nihal de romanlarında eleştirmektedir. Yazar, günün yarısını ayna karşısında geçiren ve üstelik bunu erkekler için yapan kadınların, ruhen esir düşüklerini, Yakut Kayalar başlıklı romanında şu sözleriyle ifade etmektedir: “Muhitim bomboş... Heyecanlarımla alakadar olan kimse yok. Annem sakın, eski bir ev hanımı, babam eski bir mülkiye mütekaidi (emeklisi)... Birçok arkadaşım var, bazıları anneleri hoca tuttuğu için piyano çalıyorlar, bazıları da süs olsun diye kendileri heves ediyorlar. Etrafımda sanat ihtirası ile yanan, tutuşan ruhlar arıyorum. Bütün o küçükhanımlar bana birer taşbebek gibi geliyorlar. Arkadaş olamıyorum... Aile, cemiyet, kadın, çocuk, memleket, devlet, sefalet... Değişmeye muhtaç birçok hayat sistemi başımı altüst ediyor.” (Nihal, 2008: 62). Nihal, her ne kadar kadınların bireysel başarılarını önemseyen ve romanlarında kadınları destekleyen bir tutum içinde olsa da söz konusu ulus, annelik ve aile olduğunda, Muhittin ve Adıvar gibi ve hatta dönemin erkek yazarları gibi milliyetçi çizgiden uzaklaşmamaktadır.

Sonuç olarak, ulus inşa döneminde toplumsal cinsiyet yapısı romanlar üzerinde incelendiğinde dönemin birincil vatandaşları olarak görülen erkeklerin, arzuladıkları kadın imgesini eğitim ve inkılaplar aracılığıyla işlemeye başladığını belirtmek mümkündür. Kadınlar, kendilerinden beklenen birincil vazife olan anneliği daha iyi bir şekilde icra edebilmek, ev ekonomisine destek olmak ve ulusun medeniyet seviyesini yükseltmek adına eğitime yönlendirilmişlerdir. Amaç her ne olursa olsun, eğitim alma imkanına kavuşan kadınlar bilinçlenmişler ve kamuda kendilerine yer edinebilmişlerdir. Ancak, kadınların çalışma hayatına katılımları ve kamusal alanda tutunmaları çok da kolay olmamıştır. Tüm yazarların ortak bir noktası olarak da dönemin en feminist yazarlarında dahi yeri geldiğinde milliyetçi bakış açısının daha baskın olmasıdır. Bunun açıklaması ise, ulus inşa dönemi içerisinde olunması nedeniyle, hayatın her alanında hâkim ve öncelikli olanın ulus kimliğinin inşası ve dolayısıyla milliyetçiliğin olmasıdır.

4. Ulus İnşa Dönemi Romanlarında Kadınların Çalışma Hayatındaki Yeri

Kadınların çalışma hayatına entegrasyonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde başlayan eğitim ve modernleşme çabalarının ulus inşa sürecinde yürürlüğe giren inkılaplarla yasal boyut kazanması önemli bir aşamadır. Özellikle eğitim alanında yapılan reformlar kadınların kendilerini geliştirmeleri ve özgüven kazanarak kamusal alanda yer almaları konusunda cesaret kazanmalarını sağlamıştır. 8 Haziran 1936 tarihinde kabul edilen İş Kanunu ile kadınların çalışma koşulları ve şartları yasal güvenceye alınmıştır. Tıbbi muayene sonucu gebeliği kesinleşen kadınların doğumdan önce ve sonra olmak koşulu ile üçer hafta ve gerekli görüldüğü hallerde de altı haftadan on iki haftaya kadar izinli sayılacağı uygun görülmüştür. Ancak söz konusu izinlerin yasada belirtilen süreleri aşması halinde çalışana ödenecek olan ücretin yarıya indirilmesi ve altı aylık zaman zarfında üç aydan az çalışılması halinde işverenin işçiyi işten çıkarabileceği yasada belirtilmiştir. İş kanunu ile kadınların çalışma hakkı yasal bir çerçeve içine alınmıştır. İş Kanunu'nda kadınların çalışma koşullarının belirlenmesinde kadınların doğurganlık özelliği belirleyici olmuştur.

Kadınların çalışma hayatında yer almaya başlamasında, Balkan Savaşlarının da payı oldukça büyüktür. Savaşlarda, 1930 yılı sayımına göre yaklaşık bir milyon erkek hayatını kaybetmiştir. Hayatını kaybeden erkeklerin çalıştıkları alanlarda istihdam açığı olduğu gibi dul kalan kadınlar yaşamlarına devam edebilmek adına çalışmaya koyulmuşlardır. Üstelik aksayan ekonomik yapıyı dengelemek üzere kamusal alana çıkan kadınlar kendilerini kanıtlama fırsatını yakalamışlardır. Fakat, kadınlar nezdinde bu fırsat dönemi çok uzun sürmemiştir. Savaş koşullarının ortadan kalkması ile kadınlar, kendileri için uygun görülen sınırlara yani evlerine geri dönmek zorunda kalmışlardır.

Dönem romanlarında, kadınların çalışmaları eğitim konusu kadar romanlarda sıkça yer almamıştır. Kadınların çalışması daha ziyade inkılaplar ile hakları genişleyen ve kamusal alana katılımı artan kadın nüfusunun birer süs nesnesi haline gelmemesi ve toplumda oluşabilecek dejenerasyonu önlemek için tercih edilen bir hak olmuştur. Üstelik dönemin milliyetçi ruhu, kadınların çalışmalarını, kişisel gelişim ve ekonomik özgürlük boyutundan çok kadınların, inkılaplar ile edindikleri hakları ulusları için üstlerine düşen görevleri yerine getirebilmeleri yönünde bir araç olarak anlamlandırmıştır.

Halide Edip Adıvar'a göre de kadınların çalışması toplumda cinsiyet eşitliğini sağlamakla kalmayacağı gibi ulusun kalkınması ve gelişmesini de tetikleyecektir. Üstelik Adıvar, kadınları çalışmaya teşvik etme noktasında inkılaplardan önce girişimde bulunmaya başlamıştır. Türk'ün Ateşle İmtihanı isimli romanında şu diyaloga yer vermektedir: “Bana bakmak mı? Ben ekmeğe istemiyorum ki, koca istiyorum. İkimize de ben bakarım”. (Adıvar, 1994: 220). Romanda, Millî Mücadele döneminde cephe gerisinde çalışan kadın karakter, Adıvar'dan evlenmek için yardım istemektedir. Adıvar'ın yönelttiği soruya karşılık aldığı yanıt, Adıvar'ın toplumda görmeyi arzuladığı güçlü ve cesur kadın modeline uygun bir biçimde dile getirilmiştir.

Şukufe Nihal de romanlarında, kadınların çalışmaları konusunda, Adıvar'a benzer eleştirel diyaloglara yer vermiştir. Yazarın, Çöl Güneşi isimli romanında yer vermiş olduğu bu diyalog, toplumda kadınları çalışmaları konusunda hâkim olan geleneksel algıyı son derece sert bir biçimde yeren feminist yaklaşıma sahiptir: “... Ne yapayım, yavrum, bir erkeğin koluna dayanarak yaşamaktan azap duyuyorum. Başkası tarafından ağzıma verilmiş lokma, boğazımda kalıyor...” (Nihal, 2008: 130). Çalışma konusunda kadın ve erkek toplum tarafından farklı şekilde yargılanmaktadır; “Biliyorsun ki, ailem, kızlarının çalışıp para kazanmasını şerefıyla mütenasip görmüyorlardı. Benim para kazanmam ayıpmış da kocamın parası ile yaşamam, onun koluna asılmam ayıp değilmiş!”. (Nihal, 2008: 144). Nihal'in romanında kullandığı kelimeler ve kadınların çalışması hakkındaki yorumu, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin toplumda tartışılmaya başlandığını göstermesi açısından önemlidir.

Dönemin erkek yazarları ise romanlarında, kadınları çalışmaları konusuna neredeyse hiç değinmemişlerdir. Peyami Safa, kadın karakterlerini sadece ekonomik güçlük dönemlerinde çamaşır yıkamak, dadılık ve ev işleri gibi sınırlı alanlarda işlemektedir. Peyami Safa gibi Reşat Nuri Güntekin de kadınların çalışmaları konusuna yeterince ilgi göstermemiştir. Dudaktan Kalbe isimli romanında yazar şu satırlara yer vermiştir: “Bizim babamız sayılırsın ağabey... Başımız darda kalırsa elbette yine sen yardım edeceksin...” (Güntekin, 2006: 27). Romanda, bu sözleri dile getiren Melek, eşinin hapse girmesi üzerine ağabeyine sığınmaktadır. Çünkü, bir kadın olarak Melek'in tek başına ayaklarının üzerinde durup hayatını idame ettirebilmesi doğal karşılanmamaktadır. Bu düşünce şekli ise Melek'in fiziksel ya da zihinsel yetersizliğinden değil, geleneksel anlayıştaki kadınlık algısından kaynaklanmaktadır. Romanın ilerleyen sayfalarında ise Lamia isimli kadın karakter şunları söylemektedir: “Annemin bir ihtiyar sütnesi vardır. Galiba Beylerbeyi taraflarında bir yerde oturuyor, eğer sağsa ona yakın bir yerde oturacağım. Rahmetli beybabamdan kalan birkaç kuruş maaşımla kendimi ve çocuğumu

idareye çalışacağım... Hatta mümkün olursa çalışacağım Vedat Bey...". (Güntekin, 2006: 223). Lamia da Melek Hanım gibi dul kalmıştır. Çalışma ihtimalinden bahseden Lamia, söz konusu ihtimali son çare olarak görmektedir. Sınımlanacak bir kapı ve yardımcı olabilecek kimse kalmadığında çalışma planı yapmaktadır. Ancak, romanın sonunda Lamia, Vedat Bey ile evlenerek hayatını yine bir erkeğin kontrolü altına almaktadır. Bu bakış açısında geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin çoğaltıldığı görülmektedir.

Ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar, eşlerinden sonra genellikle çocuklarını hayata tutunacakları dayanakları olarak görmektedirler. Güntekin, Acımak isimli eserinde bu konuda şunları yazmıştır: "Annem beni okutup adam etmek için senelerce türlü mahrumiyete katlandı. El dikişi dikti, bekar çamaşırı yıkadı, türlü hakarete uğradı. Hepsine sabretti: 'Mürşit, inşallah bir gün adam olursun. Elin ekmek tutar. Garip annene evinde bir köşecik gösterirsin. Baban beni güldüremedi. İnşallah senin yüzünden gülerim". (Güntekin, 2018: 58). Burada yazar, kadın karakterini eşinden ayrı kaldığı zaman diliminde çocuklarına bakabilmek adına çalışırken işlemiştir. Kadın karakterin çalışma alanı ise yine kadınlara uygun görülen çamaşır yıkama işidir. Kadının çalışması, kendi ayakları üzerinde durması ve hem kendine hem de çocuklarına bakabilmiş olması doğal bir durum ve kadınlara örnek olabilecek güçlü bir eylem olarak gösterilmemektedir. Kadının, çalışma hayatı bir mecburiyet ve zavallılık olarak ele alınmıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu da Anamın Kitabı adlı romanında, annesinden bahsederken benzer konuya değinmektedir. "Biliyorum; çünkü dadımın önünde dizlerine vurup 'son ümidim bu çocuğun istediğim gibi yetişip adam olmasındaydı. O da boşa çıktı. Ben ne talihsiz bir kadıncım' diye söyleniyordu". (Karaosmanoğlu, 2012: 90). Burada annesinin dile getirdiği endişe, çocuğunun geleceği olduğu kadar aynı zamanda kendi geleceğidir. Kadınları erkeklere muhtaç kılan geleneksel anlayış, erkeğin kadının hayatından ayrılması halinde kadınları erkek çocuklarına bağımlı kılmaktadır. Bu noktada, özellikle erkek çocuklar annelerinin gelecekleri için bir güvence olarak görülmektedir.

Fakat, Yakup Kadri Karaosmanoğlu Ankara romanında, Selma karakterinde dönemin geleneksel kadınlık tanımını sorgulamaya başlamaktadır. Selma, inkılaplarla başlayan özgürlükçü ulusal yapıda kadınların neden halen çalışma hayatına tam anlamıyla katılmadığını şu sözleri sorgulamaktadır: "Şu bizim, güya içtimai bir inkılabın öncüleri olduklarını zanneden okur yazar Türk kadınları demek istiyorum. İşte, bunların hepsi, boş yere hür, azad olmaktan mustarıptirler. Evde hiçbir faydamız, sokakta hiçbir faydamız kalmamıştır. Bir derin boşluk içinde dönüp duruyoruz. Nihayet, bana fizyolojik bir vazifeden mi bahsedeceksiniz? Çocuk yetiştirmek, aşk ve muhabbette erkeğin ideal eşi olmak? Adam siz de, bu da sürse sürse ancak bir yıl sürüyor. Ondan sonra, erkek kadından, kadın erkekten bıkıyor. Hem böyle olmasa bile ne çıkar? Kadın yalnız fizyolojik bir mahluk mu? Hayır; erkek ne kadar içtimai mahluksa kadın da o kadar içtimaidir. Ben, bize verdiğiniz 'courtisane (Dalkavuk, saray soylusu)' hürriyetini istemiyorum. Ben, erkekle her hususta eşitliği talep ediyorum". (Karaosmanoğlu, 2011: 156-157). Selma, ekonomik zorluk yaşamayan bir kadındır. Bu nedenle kadınların çalışmasında bir sorun teşkil etmeyeceği düşünülen temizlik, çamaşır yıkama gibi işlere gereksinim duymamıştır. Üstelik onun evinde bu işler için başka kadınlar çalışmaktadır. Aldığı eğitimi ve kazandığı hakları ulusuna daha faydalı bir şekilde değerlendirebilmek için romanda, derin bir sorgulama sürecine girmektedir. Sürecin sonunda Selma, çalışmak istediğini eşine söylemeye karar vermiştir. Bu yaklaşımı ise eşine vermiş olduğu çalışma kararını açıklamaktan öte eşinden izin almaktır. Eşiyle konuşurken de kelimelerini özenle seçmektedir. Aslında, kendi ayakları üzerinde durabilmek ve eşine muhtaç olmamak isteyen Selma, eşinin geleneksel erkeklik gururunu incitmemek için ulusa faydalı olmak istediğini vurgulayarak açıklamada bulunmaktadır.

Şukufe Nihal, çalışmayarak eşlerinin gelirleri ile hayatlarına devam eden kadınların toplumdaki cinsiyet eşitliğini bozduklarını ve kadınlık haysiyetini hiçe saydıklarını düşünmektedir. Çöl Güneş’inde çalışmak istemeyen kadınları ağır bir dille eleştirmektedir: “Zengin bir adamla evlenerek yan gelip oturmak, büsbütün kadını küçülten, hiçe indiren bir şey! Bunu da bir tarafa bıraktıktan sonra, kalıyor benim de kocam gibi para kazanarak, onun, insanlığına hâkim, haysiyetine hâkim bir arkadaş olmak!”. (Nihal, 2008: 146). Aynı romanda, Zehra karakteriyle örnek bir kadın modeli ortaya koymaktadır: “Zehra, her gün bir icat peşinde koşar, her gün ortaya yeni fikirler atar, altı aydan beri de Babıali’de bir kitapخانه açtı, yeni zaman hanımı erkek gibi çalışmalı imiş”. (Nihal, 2008: 125). Burada yer alan erkek gibi ifadesi, toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı olmakla birlikte, yazar kadınların erkeklerle aynı işleri yapabileceklerini göstermek istemiştir. Söz konusu dönemde, kadınların erkeklerle kıyaslanabiliyor olması, kadınlar nezdinde güç ifade etmektedir. Üstelik, Zehra’nın esnaflık yapması ve ticaretle uğraşması, ulus inşa döneminde kadınlarda görülmeye alışık olunmayan bir durumdur. Feminist yönü kuvvetli olan Nihal, kadın karakterine öğretmenlik ya da hemşirelik gibi kadınlarda kabul edilmesi kolay olan bir meslek yerine alışlagelmedik bir meslek icra ettirerek fark yaratmaktadır. Oysa, Halide Edip Adıvar, kadınların çalışmalarını destekleyen ve kadınları bu konuda heveslendiren bir yazar olmasına rağmen, güçlü ve çalışan kadın karakterlerini daha çok öğretmen, hemşire ve hasta bakıcı gibi mesleki alanlarda işlemiştir. Ateşten Gömlek isimli romanındaki Ayşe karakteri dışında gerek savaş yıllarını konu alan romanlarındaki hasta bakıcı ve hemşire karakterleri ve gerekse de genel olarak kadınları öğretmenliğe özendiren üslubu ile Adıvar romanlarında, kadınları çalışma hayatına sınırlı bir alanda entegre etmiştir. Ulus inşa döneminde, özellikle sınıf öğretmenliği kadınlara yakıştırılan bir meslek olmuştur. Doğurganlık özelliği kadınların çocuklara daha iyi bakabileceği ve öğretebileceği düşüncesini doğurmuştur.

Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlarsa, bahçe ve tarlalarda yoğun bir şekilde çalışmışlardır. Ancak, bu işler emek gücü içinde hak ettiği değeri görmemiştir. Tarlada, erkeklerden daha yoğun mesai harcayan kadınlar evin ekonomik kararlarını erkeklere bırakmak zorunda kalmıştır. Karaosmanoğlu, Anadolu köylerinde gözlemler yaparak yazdığı Yaban isimli romanında: “Kadınli erkekli, çoluklu çocuklu köylüler tarlalarından evlerine dönerken ...” ifadesine yer vererek kırsaldaki kadınların, çalışma hayatında yer aldığını göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2012: 31). Fakat burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, kırsalda tarla işlerinin çalışma hayatının bir parçası olarak görülmekten çok ev içi işin bir uzantısı olarak görülmesi ve kadın emeğinin yoğun olarak kullanıldığı bir alan olmasıdır.

Ulus inşa sürecinde, kadınların çalışma hayatına girmesi ile birlikte, toplumda iki ayrı kadın modeli gözlemlenmiştir. Kadınlar sosyal yaşamlarında ve özel hayatlarında alımlı, neşeli ve eğlenceli tavırlar içinde tarif edilirken; kamusal alanda yer alan kadınların cinsel kimliklerini askıya alarak, ciddi ve erkeksi tutum içine girdikleri görülmüştür. Kadınlar, kamusal alanda edinmiş oldukları özgürlükleri ve hakları kaybetmemek adına koyu renkli ve uzun tayyörleri, kısa saçları ve makyajsız yüzleri ile kendilerine sanki milliyetçi ve militan bir üniforma tasarlamışlardır. Ayrıca, kadınların korunması güdüsüyle kamusal alanda akraba olmayan karşı cinsler arası iletişimde akrabalık terimleri kullanmaya özen gösterilmeye başlanmıştır (Kandiyoti, 2011: 235-238). Bugün halen yaygın bir biçimde devam eden bu uygulama ile akraba olmadıkları halde birbiriyle iletişime geçen kadınlar ile erkeklerin dayı, amca, teyze, bacı ve kardeş gibi akrabalık sıfatları ile birbirlerine hitap etmelerinin, iletişimdeki cinsellik boyutunu ortadan kaldırdığı ve bu şekilde daha kolay ve rahat diyalog kurulduğu düşünülmektedir.

Şukufe Nihal ise kadınların çalışmaya başlamasıyla birlikte erkeksi tutum içine girdikleri yönünde dile getirilen yorumlara katılmamaktadır. Yazar, Çöl Güneşi isimli romanında bu konudaki fikrini şöyle dile getirmektedir: “Bazılarının zannettiği gibi, bu

hanımlardan hiçbiri de ruhan erkekleşmedi. Şu veya bu türlü işin cinsiyete tesir etmesi oldukça manasız bir fikir... tabiatın büsbütün ayrı duygularla yarattığı insani kıyafeti, iş gibi küçük şeylerin değiştireceğine inanmak gülünç değil mi? Allah erkeği, kadını yaratırken birbiri için sonsuz bir cazibe kuvveti yarattı, lakin erkek şu işi görsün, kadın bu işi görsün diye bir tasnif yapmadı.” (Nihal, 2008: 152). Nihal, kamudaki kadınların erkekleşmediğini ifade ederken aynı zamanda işlerin kadınlığa ya da erkeklığe uygun olacak şekilde ayrılmadığını da eklemektedir. Yazara göre, erkekler, kadınlar çalışmaya başladıktan sonra onların üstündeki otoritelerinin azalacağı ya da yok olacağından endişe duymaları sebebiyle kadınların çalışma alanlarını dar tutmaktadırlar.

İşverenler nezdinde kadınların tercih edilmemesi ise doğurganlık özelliği sebebi ile daha fazla izin kullanacağı düşünülen kadınların pahalı işgücü olarak görülmeleri ve geleneksel anlayışta yer etmiş olan kadınların duygusal ve zayıf olduklarına dair yanlış kabullerdir. Fiziken, ahlaken, ruhen ve iraden zayıf olduğu varsayılan kadınların iş hayatında doğru kararlar veremeyecekleri inancı kadınları istihdam alanında ikincil konuma itmektedir. Ayrıca, ekonomik zayıflık ve sınırlı istihdam imkânı, aile reisi olarak görülen erkeklere öncülük tanımıştır. Bu anlayışın oluşmasında, sanayi devrimi ve kentleşme gibi tarihsel olayların etkisi temel noktalar kabul edilmektedir. Ancak, tarihsel perspektifte bakıldığında ilk olarak toplayıcı toplumlarda ekonomik gücü elinde tutanın kadınlar olduğu ve zamanla üretim araçlarının bulunmasıyla söz konusu araçları kol gücüyle kullanabilen erkeklerin ekonomik gücü ele geçirdiği bilinmektedir (Engels, 2008: 78-88). Bu durum, ekonomik hayatın içinde bulunmanın ve kazanç sağlamanın ekonomik güç ile birlikte toplumsal gücü de beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Toplumsal yapının özelliklerinin belirlenmesinde içinde bulunulan dönemin koşulları kadar ekonomik sistemin etkisi de son derece önemlidir. Bu nedenle, kadınlar ekonomik hayatın içinde ne kadar geniş bir yer edinirler ve ekonomik güçlerini arttırlarsa toplumsal yerleri de daha fazla önem kazanacaktır.

Sonuç olarak, dönem romanları genel hatları ile incelendiğinde cinsiyetçi bir mesleki dağılım yapıldığını görmek mümkündür. Kadınlara sınırlı ve az sayıda meslek yakıştırılırken, çoğu zaman kadınların bu işlerde çalışabilmeleri eşlerinin iznine tabi kılınmış ya da dul kaldıklarında son çare olarak görülmüştür. Halide Edip gibi yazarlarsa, kadınların çalışmalarını ekonomik özgürlük bağlamından ele almak yerine daha ziyade ulusa fayda sağlama noktasında vurgu yapmıştır. Şukufe Nihal ise toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların erkeklerin boyunduruğundan kurtulması adına dönem yazarlarına kıyasla daha cesur bir dil kullanmıştır.

5.Sonuç

Ulus inşa dönemi henüz bugünkü anlamda toplumsal cinsiyet algısının oluşmadığı ve toplumun erkeklik-kadınlık üzerinden tanımlandığı bir döneme işaret etmektedir. Kurtuluş Savaşı'nda asker olarak görev alan ve devletin kuran erkeklerin ulusun birincil vatandaşları olarak görüldüğü dönemde, kadınlarsa ulusun ikincil vatandaşları olarak kalmışlardır. Ancak, ulus inşa dönemi gerek inkılaplarla gerekse dönemin genel hatlarını ve ruhunu belirleyen milliyetçi ideolojinin etkisiyle en çok kadınların yaşamlarında dönüşüm başlatmıştır. Bir taraftan ulusun medeniyet seviyesini simgeleyecek eğitilmiş ve modern kadın imgesi yaratılmaya çalışılırken; diğer taraftan ulusun geleceği annelik vasfı kapsamında kadınların sorumluluğuna bırakılmıştır.

Ulus inşa döneminde kadınların çalışmasında yasal bir engelin bulunmaması ve hatta yeni kadın imgesi tanımı içinde kamusal alanda kadınların daha fazla yer almasını teşvik eden modernlik unsurlarına rağmen kadınların çalışma yaşamında düşük oranda yer almalarının altında yatan temel sebep geleneksel anlayış ve annelik faktörü olmuştur. Kadınlara aile içinde

kurucu ve yapıcı bir rol tanımlanmış olması, gelecek nesli yetiştirme sorumluluğu, milli ve kutsal görevler, kadınların çalışma hakkını ikinci plana atmasına sebep olmuştur. Kadınlar, tüm bu görünür olmayan ayrımcılıklar neticesinde, bireysel özgürlüklerini ve temel vatandaşlık haklarını kullanmaya karşı isteksiz, hevesiz ve kaygılı olmuşlardır.

Tüm bu saptamalar dönemin romanlarında, roman karakterlerinin konuşmaları ve başlarına gelenler vasıtası ile okuyuculara aktarılmıştır. Dönem yazarlarının bir kısmı gelenekselci bir bakış açısını benimseyerek kadınların çalışma hayatına dahil olmasını kötülerken, daha feminist perspektifle yaklaşan yazarlar bunu teşvik etmeye ve normalleştirmeye çalışmışlardır. Her iki grupta da göze çarpan ortak nokta ise, milliyetçiliğin dönem romanlarında ve yazarların bakış açılarında, öncelikli hassasiyet olmasıdır. Toplumsal cinsiyete duyarlı yazarlar dahi, milliyetçiliği daha ön planda tutmuş, kadınları öncelikle milletin bir parçası olarak, daha sonra kadın olarak ele almışlardır. Örnek çalışmaların ulus inşa süreci kapsamında seçilmesinin bir sonucu olarak, dağılmış bir imparatorluk sonrasında yeni kurulan cumhuriyetin yaratmaya çalıştığı milliyetçilik sürecinde olunması, bu durumu açıklamaktadır.

Kaynakça

- Adıvar, H. E. (1977), *Handan*, 13. bs., Atlas Kitabevi: İstanbul.
- Adıvar, H. E. (1991), *Kubbede Kalan Hoş Sada*, 3. Bs., Atlas Kitabevi: İstanbul.
- Adıvar, H. E. (1994), *Türk'ün Ateşle İmtihani*, 11. bs., İstanbul: Atlas Kitabevi.
- Aktaş, Ş. (1998), "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Hakkında", *Cumhuriyet IV. Kültürel Değerlendirme*, Ankara.
- Anderson, B. (2017), *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*, 9. bs., Çev. İskender Savaşır, İstanbul: Metis Yayınları.
- Atay, F. R. (2004), *Zeytindağı*, İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Bayram, S. (2011), Tarih Boyunca Kadın ve Türk Edebiyatında Değişen Kadın İmgesi, *Köprü Dergisi*, S. 113, Kış.
- Beauvoir, S. de (1980), *Kadın: Genç Kızlık Çağı I*, Çev. Bertan Onaran, 5. bs., İstanbul: Payel Yayınları.
- Berktaş, F. (2015), *Tarihin Cinsiyeti*, 5. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Bingöl, O. (2014), Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye'de Kadınlık, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (Özel Sayı I), s. 108-114.
- Brenner, J. (2012), *Sınıf Siyaseti ve Kadın*, Çev. Dafne Yeşilsu, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Butler, J. (2014), *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, 4. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Çakır, S. (2013), *Osmanlı Kadın Hareketi*, 4. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Direk, Z. (2009), Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği, *Cogito Dergisi*, Yapı Kredi Yayınları, S. 58, Bahar.
- Donovan, J. (1997), *Feminist Teori*, Çev. Aksu Bora, Meltem Ağduk Gevrek, Fevziye Sayılan, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Engels, F., *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. Kenan Somer, 14. bs, Ankara: Sol Yayınları.
- Erkol, Ç. G. (2011), Osmanlı -Türk Romanından Çağdaş Türk Romanına Kadınlık: Değişim ve Dönüşüm, *Türkiyat Mecmuası*, C.21, Güz.
- Gazel, A. (2006), *Yakup Kadri'nin Romanlarında Kadınlar*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Mehmet Tekin, Türkiye Cumhuriyeti Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya.
- Gellner, E. (2006), *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, 2. bs, İstanbul: Hil Yayınları.
- Gülendam, R. (2006), *Türk Romanında Kadın Kimliği: 1946-1960*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Güntekin, R.N. (2006), *Dudaktan Kalbe*, 25. bs., İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Güntekin, R. N. (2018), *Acımak*, İstanbul: İnkılap Yayınları.

- Kancı, T. (2015), “Türkiye’de Eğitim, Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyetin Kesişim Noktaları”, *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet*, Haz. Coşar S., Özman A., İstanbul, İletişim Yayınları.
- Kandiyoti, D. (2011), *Cariyeler, Bacular, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, Çev. Aksu B., Sayılan F., Tekeli Ş., Tapınç H., Özbay F., 3. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2011), *Ankara*, 28. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K.(2012), *Anamın Kitabı*, 10. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2012), *Yaban*, 65. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocaer, S. (2006), Argo ve Toplumsal Cinsiyet, *Milli Folklor Dergisi*, S. 71.
- Naci, F.: *100 Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Nihal, Ş. (2008), “Çöl Güneşi”, *Bütün Eserleri 2*, Haz. Yaprak Zihnioğlu, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Nihal, Ş. (2008), “Yakut Kayalar”, *Bütün Eserleri 2*, Haz. Yaprak Zihnioğlu, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Öngen, B.&Aytaç, S. (2013), “Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumları ve Yaşam Değerleri İlişkisi”, *Sosyoloji Konferansları*, No:48.
- Safa, P. (2011), *Bir Tereddüdün Romanı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Safa, P. (2011), *Fatih-Harbiye*, 4.bs., İstanbul: Alkım Yayınları.
- Safa, P. (2012), *Canan*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Saraç, S. (2013), “Toplumsal Cinsiyet”, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları*, Haz. Lerzan Gültekin, Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Sirman, N. (2006), “Nezihe Muhiddin’i Tanımak”, *Nezihe Muhiddin Bütün Eserleri*, Haz. Yaprak Zihnioğlu, Cilt: 1, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Türkeş, Ö. (2017), “Milli Edebiyattan Milli Romanlara”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, Cilt 4, 5. bs., İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2015), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, 3. bs., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yalçın, A. (1998), “Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı Genel Değerlendirme”, *Cumhuriyet IV. Kültürel Değerlendirme*, Ankara.
- Yıldırım, S.& Temizarabacı Y. Y. (2015), “Üç Tarz-ı Tahayyül: Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Peyami Safa’nın Ütopycı Gelecek Kurgularında İdeoloji ve Toplumsal Cinsiyet”, *Milliyetçilik ve Toplumsal Cinsiyet*, Haz. Simten Coşar, Aylin Özman, İstanbul: İletişim Yayınları.